

Методика проведення судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ветеринарної допомоги

Іван Яценко *

* Д-р вет. наук, професор, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

DOI: 10.32353/khrife.4.2023.05 УДК 340.6:636.09:167.7

Надійшло 02.11.2023 / Рецензовано 03.11.2023 / Прийнято до друку 18.12.2023 /

Доступно онлайн 29.12.2023

Мета роботи — розробити методику судово-ветеринарної експертизи для визначення дефектів ветеринарної допомоги. Для досягнення поставленої мети застосовано загальнонаукові та спеціальні наукові методи. Наведено авторську методику проведення судово-ветеринарної експертизи дефектів ветдопомоги, здійснюваної у п'ять етапів: ознайомчо-підготовчий, організаційно-інформаційний, дослідницько-аналітичний, узагальнювально-оцінний і завершальний. Доведено, що судово-ветеринарна експертиза має визначити наявність дефекту й надати висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між недоліком ветдопомоги та негативним для тварини наслідком і про основну причину такого наслідку. Увагу акцентовано на тому, що судово-ветеринарна експертна комісія має оцінити своєчасність, обсяг, обґрунтованість проведених діагностичних та лікувально-тактичних ветеринарних заходів, правильність виконання оперативних утручань або ветеринарних маніпуляцій і їх відповідність чинним нормативним документам. Обґрунтовано, що пропонується авторська методика уніфікує підходи до експертного дослідження, мінімізує суб'єктивність експертної оцінки дій працівників ветмедицини; розширює пізнавальні можливості органів досудового розслідування та суду; сприяє вдосконаленню кримінального й адміністративного законодавства України в частині юридичної відповідальності працівників ветмедицини за професійні правопорушення. Виокремлено головні проблеми, які виникають через неналежне виконання працівниками ветмедицини своїх професійних обов'язків, і запропоновано шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: *судова ветеринарна медицина; судово-ветеринарна експертиза; підекспертні тварини; дефекти й недоліки ветеринарної допомоги; негативні наслідки для здоров'я та життя тварини; методика проведення й етапи судово-ветеринарного дослідження.*

Постановка наукової проблеми

Судово-експертну діяльність загалом унормовано як в Україні, так і в решті держав світу¹. Водночас у царині вітчизняної судово-ветеринарної експертизи до сьогодні триває процес формування теоретичної бази, розроблення експертних методик і методичних рекомендацій, створення довідникової літератури, оскільки в Україні її запроваджено лише 2019 року.

Арсенал судово-ветеринарної експертизи доволі швидко поповнився новітніми науковими дослідженнями².

Зокрема, учені Харківської наукової школи судово-ветеринарної експертизи розробили методичні рекомендації «Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини»³, «Методику судово-ветеринарної експертизи трупів тварин»⁴ і «Методику судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва»⁵; докладно проаналізували практику судово-ветеринарної експертизи живих тварин, які зазнали тяжких тілесних ушкоджень, наслідком чого стало каліцтво⁶.

- 1 Синоверська Т. І. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями його запровадження у вітчизняну практику. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. Т. 1. С. 222–228. DOI: 10.32844/2618-1258.2019.1-1.38 (дата звернення: 07.10.2023) ; Cooper J. E., Cooper M. Veterinary involvement in forensic medicine. *The Veterinary Record*. 2021. Vol. 189. Is. 6. Pp. 249–250. DOI: 10.1002/vetr.1004 (дата звернення: 07.10.2023).
- 2 Skrypka M., Panikar I., Boyko Yu., Dmytrenko N., & Kurales O. Pathogenesis and pathomorphology of distraction trauma in the framework of pre-trial investigations of cruelty to animals. *Scientific Horizons*. 2023. Vol. 26. No. 4. Pp. 54–64. DOI: 10.48077/scihor4.2023.54 (дата звернення: 07.10.2023) ; Сердюков Я. К., Шкундя Д. Ю. До питання про з'ясування давності настання смерті у свійських котів. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2021. № 8. С. 65–69. DOI: 10.31890/vtpp.2021.08.09 (дата звернення: 07.10.2023).
- 3 Яценко І. В., Парилівський О. І. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини (методичні рекомендації). Харків, 2022. 47 с.
- 4 Яценко І. В., Казанцев Р. Г. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин. Харків, 2022. 336 с.
- 5 Яценко І. В. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва. Харків, 2021. 50 с.
- 6 Його ж. Вплив новітніх наукових здобутків Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів на ефективність призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи. *Progressive research in the modern world*. Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference (March 2–4, 2023). BoScience Publisher. Boston, USA. 2023. Pp. 27–44. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/PROGRESSIVE-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf> (дата звернення: 07.10.2023).

Усі ці наукові здобутки зумовили формування ще одного, чи не найскладнішого та найважливішого напрямку судово-ветеринарної експертизи,— визначення дефектів ветеринарної допомоги (далі — ВД) й ветеринарно-санітарних заходів. Кількість таких правопорушень, на жаль, має тенденцію до зростання. З огляду на це висновок експерта стає важливим доказом у порушеній справі (провадженні) проти працівників ветмедицини у зв'язку з їхньою неналежною професійною діяльністю.

Натомість про особливості судово-ветеринарної експертизи в разі виявлення дефектів ветеринарної діяльності у нормативних документах, правилах і методиках згадано лише фрагментарно. Відсутність теоретичного обґрунтування та спеціального методичного забезпечення судово-ветеринарної експертизи щодо дефектів ветеринарної діяльності у разі виникнення негативних наслідків професійної діяльності працівників ветмеди-

цини не відповідає сучасним запитам судочинства, спричиняє необґрунтовані відмови від проведення експертизи, підміну судової експертизи іншими процесуальними діями, постановку в процесуальному документі про призначення експертизи питань, що виходять за межі компетенції судового експерта, а також суб'єктивність виконання таких експертиз.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблеми дефектів ветеринарної діяльності докладно окреслено, зокрема, у працях: R. Munro ⁷ (цілісність та обмеження судово-ветеринарних доказів); C. Oxtoby ⁸, B. Gartrell і B. White ⁹, C. A. Alexander-Leeder зі співавторами ¹⁰, R. Low і A. W. Wu ¹¹ (різноманітні помилки у ветеринарній практиці); J. Wallis зі співавторами ¹², G. M. Hayes зі співавторами ¹³ (шкода від професійних помилок ветлікарів); E. H. Hofmeister і L. Love ¹⁴,

- 7 Munro R. Viewpoint: Integrity and Limitations of Forensic Veterinary Evidence. *Journal of Comparative Pathology*. 2022. Vol. 199. Pp. 86—87. DOI: 10.1016/j.jcpa.2022.10.003 (дата звернення: 07.10.2023).
- 8 Oxtoby C. Getting it right on mistakes. *The Veterinary Record*. 2019. Vol. 185. Is. 14. Art. 453. DOI: 10.1136/vr.l5967 (дата звернення: 07.10.2023).
- 9 Gartrell B., White B. Surviving clinical errors in practice. *New Zealand Veterinary Journal*. 2021. Vol. 69. Is. 1. Pp. 1—4. DOI: 10.1080/00480169.2021.1840740 (дата звернення: 07.10.2023).
- 10 Alexander-Leeder C. A., Guess S. C., Waiting D. K., Davidow E. B. Medical errors: Experiences, attitudes and perspectives of incoming and outgoing final-year veterinary students in the USA. *The Veterinary Record*. 2022. Vol. 191. Is. 3. Art. 1735. DOI: 10.1002/vetr.1735 (дата звернення: 07.10.2023).
- 11 Low R., Wu A. W. Veterinary healthcare needs to talk more about error: For the wellbeing of our patients and medical teams. *Journal of Veterinary Internal Medicine*. 2022. Vol. 36. Is. 6. Pp. 2199—2202. DOI: 10.1111/jvim.16554 (дата звернення: 07.10.2023).
- 12 Wallis J., Fletcher D., Bentley A., Ludders J. Medical Errors Cause Harm in Veterinary Hospitals. *Frontiers in Veterinary Science*. 2019. Vol. 6. Art. 12. DOI: 10.3389/fvets.2019.00012 (дата звернення: 07.10.2023).
- 13 Hayes G. M., Bersenas A. M., Mathews K., Lane W. G., LaLonde-Paul D. F., Steele A., Avellana A. A multicenter observational study investigating care errors, staffing levels, and workload in small animal intensive care units. *Journal of Veterinary Emergency and Critical Care (San Antonio, Tex.)*. 2020. Vol. 30. Is. 5. Pp. 517—524. DOI: 10.1111/vec.12991 (дата звернення: 07.10.2023).
- 14 Hofmeister E. H., Love L. Patient safety culture is needed in veterinary medicine. *Journal of the American Veterinary Medical Association*. 2023. Vol. 1. Pp. 1—5. DOI: 10.2460/javma.23.07.0370 (дата звернення: 07.10.2023).

М. Turner¹⁵; К. М. Whipple зі співавторами¹⁶ (культура безпеки ветеринарних пацієнтів); М. L. Daly¹⁷, Ch. O. Cummings зі співавторами¹⁸ (покращенні якості ВД).

Певну увагу проблемі лікарських помилок також присвятили українські медики та юристи: І. Сенюта¹⁹ (поняття й види дефектів надання медичної допомоги); О. Мостовенко²⁰ (поняття, ознаки та класифікація лікарських помилок); А. Сердюк зі співавторами²¹ (концепція формування стратегії запо-

бігання дефектам надання медичної допомоги у вітчизняній системі охорони здоров'я); В. Хижняк зі співавторами²² (судово-медичний супровід «лікарських справ»).

Дефекти надання меддопомоги проаналізовано в наукових працях іноземних учених-медиків: V. Grenon зі співавторами²³, D. Ostrovsky зі співавторами²⁴, T. Miyagami зі співавторами²⁵ (діагностичні медичні помилки через недбалість); A. Ünal i Ş. S. Intepeler²⁶

- 15 Turner M. Improving veterinary patient safety through systems analysis of clinical incidents. *The Veterinary Record*. 2022. Vol. 191. Is. 12. Pp. 496–498. DOI: 10.1002/vetr.2559 (дата звернення: 07.10.2023).
- 16 Whipple K. M., Leissinger M. K., Beatty S. S. Frequency and classification of errors in laboratory medicine at a veterinary teaching hospital in the United States. *Veterinary Clinical Pathology*. 2020. Vol. 49. Is. 2. Pp. 240–248. DOI: 10.1111/vcp.12851 (дата звернення: 07.10.2023).
- 17 Daly M. L. The case for quality improvement in veterinary medicine. *Journal of Veterinary Emergency and Critical Care (San Antonio, Tex.)*. 2022. Vol. 33. Is. 1. Pp. 11–15. DOI: 10.1111/vec.13264 (дата звернення: 07.10.2023).
- 18 Cummings Ch. O., Krucik D. D. R., Carroll J. P., Eisenbarth J. M. Improving within-team communication to reduce the risk of medical errors. *Journal of the American Veterinary Medical Association*. 2022. Vol. 260. Is. 6. Pp. 600–602. DOI: 10.2460/javma.21.09.0407 (дата звернення: 07.10.2023).
- 19 Сенюта І. Я. Дефекти надання медичної допомоги: поняття і види. *Медичне право*. 2017. № 1 (19). С. 55–66. URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/pdf/Journal_19.pdf (дата звернення: 07.10.2023).
- 20 Мостовенко О. Поняття, ознаки та класифікація лікарських помилок. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 37–40. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/8.pdf> (дата звернення: 07.10.2023).
- 21 Сердюк А. М., Скалецький Ю. М., Піган М. М. Концепція формування стратегії запобігання дефектам надання медичної допомоги у вітчизняній системі охорони здоров'я. *Environment & Health*. 2020. № 1. С. 4–11. DOI: 10.32402/dovkil2020.01.004 (дата звернення: 07.10.2023).
- 22 Хижняк В. В., Ольховський В. О., Моргун А. О., Куценко К. В., Моргун О. О. Судово-медичний супровід «лікарських справ». *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 558–567. DOI: 10.32353/khrife.2018.65 (дата звернення: 07.10.2023).
- 23 Grenon V., Szymonifka J., Adler-Milstein J., Ross J., Sarkar U. Factors Associated with Diagnostic Error: An Analysis of Closed Medical Malpractice Claims. *Journal of Patient Safety*. 2023. Vol. 19. Is. 3. Pp. 211–215. DOI: 10.1097/PTS.0000000000001105 (дата звернення: 07.10.2023).
- 24 Ostrovsky D., Novack V., Smulowitz P. B., Burke R. C., Landon B. E., Isbell L. M. Perspectives of Emergency Clinicians About Medical Errors Resulting in Patient Harm or Malpractice Litigation. *JAMA Network Open*. 2022. Vol. 5. Is. 11. Art. 2241461. DOI: 10.1001/jamanetworkopen.2022.41461 (дата звернення: 07.10.2023).
- 25 Miyagami T., Watari T., Harada T., Naito T. Medical Malpractice and Diagnostic Errors in Japanese Emergency Departments. *The Western Journal of Emergency Medicine*. 2023. Vol. 24. Is. 2. Pp. 340–347. DOI: 10.5811/westjem.2022.11.55738 (дата звернення: 07.10.2023).
- 26 Ünal A., Intepeler Ş. S. Scientific View of the Global Literature on Medical Error Reporting and Reporting Systems From 1977 to 2021: A Bibliometric Analysis. *Journal of Patient Safety*. 2022. Vol. 18. Is. 7. Pp. 1102–1108. DOI: 10.1097/PTS.0000000000001025 (дата звернення: 07.10.2023).

(бібліометричний аналіз світових джерел про медичні помилки).

Отже, проблема дефектів ветеринарної діяльності не привернула належної уваги широкого кола українських дослідників, що, з одного боку, свідчить про актуальність нашого дослідження, а з іншого — потребує активних досліджень, оскільки відсутність методики судово-ветеринарної експертизи в адміністративних і кримінальних провадженнях та цивільних справах негативно позначається на практиці судово-ветеринарної експертизи, спричиняючи необґрунтовані відмови у її проведенні; підміну судової експертизи іншими процесуальними й непроцесуальними діями; постановку питань судовому експертові, що виходять за межі його компетенції, тощо.

Мета статті

Розробити методику судово-ветеринарної експертизи для визначення дефектів ВД в адміністративних і кримінальних провадженнях та цивільних справах, розпочатих через неналежне виконання працівниками ветмедицини своїх професійних обов'язків.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше у світовій практиці автор цієї роботи пропонує методику проведення судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД, що позитивно вплине на судово-експертну діяльність, сприятиме вдосконаленню законодавства про правопорушення проти здоров'я та життя тварин (зокрема, через неналежне виконання професійних обов'язків працівниками ветмедицини).

Методи дослідження

Методологічним підґрунтям дослідження є системний підхід — загальнонауковий

та спеціально-науковий методи, що зумовлено специфікою розглядуваної теми.

Викладення основного матеріалу дослідження

Специфіку судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД зумовлено особливостями лікувальної, діагностичної та профілактичної діяльності, спеціальним переліком питань для обов'язкового розв'язання, обсягом досліджуваних матеріалізованих об'єктів, вимогами до судово-ветеринарного експерта і/або членів судово-ветеринарної експертної комісії.

На підставі дослідження висновків судово-ветеринарної експертизи, складених впродовж 2015—2022 рр. фахівцями Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (далі — *ННЦ ICE*) і Бюро судово-ветеринарних досліджень Харківської державної зооветеринарної академії, і зважаючи на власний експертний досвід, розроблено методику проведення судово-ветеринарної експертизи з визначення дефектів ветеринарної діяльності.

Судово-ветеринарна експертиза з метою визначення дефектів ВД і негативних для тварин наслідків

Предметом судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД є сукупність фактичних даних та обставин провадження (справи), зокрема: неякісне виконання працівником ветмедицини діагностичних, лікувально-тактичних, реанімаційних, реабілітаційних та інших процедур; неякісне здійснення профілактичних заходів, пов'язане з неналежним виконанням або невиконанням працівником ветмедицини своїх професійних обов'язків,

що спричинило або могло спричинити негативні наслідки для здоров'я тварини (тварин) у вигляді розладу здоров'я (хвороби, ушкодження, каліцтва тощо) або смерті, які судово-ветеринарний експерт визначає шляхом застосування спеціальних ветеринарних знань і засобів (методів) за результатами всебічного дослідження матеріальних і матеріалізованих об'єктів із метою розв'язання діагностичних та ситуаційних завдань²⁷.

Об'єктами судово-ветеринарного дослідження дефектів ВД є матеріальні й матеріалізовані джерела інформації про подію правопорушення, закріплені в матеріалах провадження (справи), які судовий експерт усебічно, повно, об'єктивно й безпосередньо досліджує під час судово-ветеринарної експертизи на підставі спеціальних ветеринарних знань у межах предмета експертного дослідження, застосовуючи комплекс методів, способів і засобів для розв'язання діагностичних та ситуаційних експертних завдань, поставлених у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи (залучення судового експерта)²⁸.

До матеріалізованих (інформаційних) об'єктів судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД належать: ветеринарні документи, протоколи огляду місця події й допиту свідків і потерпілих; схеми, фото- і відеодокументи, фонограми; висновки первинних судових експертиз; прото-

коли слідчих експериментів; посадові інструкції працівників ветмедицини; статут установи ветмедицини, у якій надавали ВД, тощо.

Суб'єктами судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД є лікарі ветмедицини, які мають кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження»²⁹.

Змістом судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД є: елементи ВД (організації й документообігу, діагностування, лікувально-тактичні, профілактики, реабілітації, реанімації, деонтологічні), етапи її надання (догоспітальний, госпітальний або післягоспітальний), характер дефектів (недостатня, несвоєчасна, неправильна ВД або її ненадання); своєчасність, обсяг, обґрунтованість проведення діагностичних і лікувально-тактичних ветзаходів, правильність виконання оперативних утручань або ветеринарних маніпуляцій та відповідність чинним нормативним документам; результат визначеного дефекту й висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між ним і негативним наслідком для здоров'я та життя тварини, а також висновок про основну причину негативного наслідку.

Експертне дослідження є пізнавальною діяльністю експерта, зокрема судово-ветеринарного, підґрунтям якого

27 Яценко І. В. Предмет судово-ветеринарної експертизи та його значення в теорії і практиці судової експертизи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73. Ч. 2. С. 154–173. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.73.55 (дата звернення: 07.10.2023).

28 Його ж. Правовий статус та гносеологічна характеристика об'єктів судово-ветеринарної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 2 (31). С. 63–102. DOI: 10.32353/khrife.2.2023.05 (дата звернення: 07.10.2023).

29 Його ж. Концептуальні засади професійної підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 731–766. DOI: 10.33994/kndise.2023.68.71 (дата звернення: 07.10.2023).

є новітні досягнення науки й техніки, знання ним сучасних ефективних методів дослідження й особисті навички. У процесі судово-ветеринарного експертного дослідження матеріалізованих об'єктів із визначення дефектів ветеринарної діяльності доречно виокремити чотири етапи (див. рис. 1).

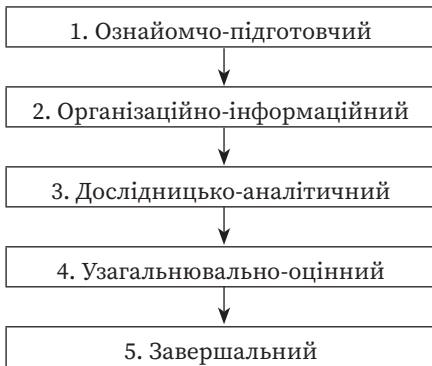

Рис. 1. Етапи (алгоритм) визначення дефектів ветеринарної допомоги

Поетапне проведення судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД збагатить судову експертологію новими даними, збільшить запити органів досудового розслідування й судів та їхні можливості для обґрунтованого кваліфікування злочинів і проступків проти здоров'я та життя тварин, задовольнить суспільство результатами справедливого судочинства.

Запропоновану етапність проведення судово-ветеринарного дослідження під час виконання конкретного експертного завдання зумовлено необхідністю застосування певних методик, способів і засобів дослідження, що належить до компетенції судового експерта³⁰.

Особливості кожної стадії судово-ветеринарної експертизи залежать від специфіки предмета й об'єктів дослі-

дження. На кожній стадії виявляють закономірності для набуття нових знань про подію правопорушення, оскільки підґрунтям будь-якої стадії є експертні процедури, характеристики об'єкта судової експертизи, практика розв'язання подібних експертних завдань тощо. Дотримання алгоритму проведення судово-ветеринарних досліджень на кожній стадії дасть змогу отримати достовірні, об'єктивні й ефективні результати, утілені у їхній дієвості, верифікації та допустимості з позицій закону³¹.

Схарактеризуємо кожний етап і виокремимо його значення в загальному алгоритмі судово-ветеринарного визначення дефектів ВД.

1. Ознайомчо-підготовчий етап

Він розпочинається з моменту надходження до судово-експертної установи процесуального документа (постанови або ухвали) про призначення судово-ветеринарної експертизи (заяви про залучення судово-ветеринарного експерта). Керівник установи або його заступник з експертної роботи розглядає отримані матеріали.

Керівник експертної установи може безпосередньо призначити судово-ветеринарного експерта та визначити строк виконання експертизи або доручити це своєму заступникові з експертної роботи. Останній доручає відповідному структурному підрозділу експертної установи організувати проведення експертизи (у ННЦ ІСЕ це — лабораторія фізичних, хімічних, біологічних та ветеринарних досліджень), завідувач якого формує склад судово-ветеринарної експертної комісії та призначає із членів комісії її голову.

30 Yatsenko I. Theoretical justification and praxeological significance of the stages of expert research of a living animal. *Law. Human. Environment*. 2023. Vol. 14. No. 1. Pp. 107–131. DOI: 10.31548/law/1.2023.107 (дата звернення: 07.10.2023).

31 Ibid.

Голова судово-ветеринарної експертної комісії приймає матеріали, речові докази й інші документи за справою під підпис у журналі реєстрації, зберігає їх у сейфі, який після завершення робочого дня опечатує.

Судово-ветеринарна експертна комісія:

- вивчає процесуальний документ, наданий на дослідження;
- визначає об'єкт, що підлягає дослідженню (найчастіше це матеріалізовані об'єкти: ветдокументи, фото- та відеодокументи, протоколи огляду місця події та допиту свідків і потерпілих; схеми, висновки первинних судових експертиз, посадові інструкції працівників ветмедицини, статут закладу ветмедицини);
- вивчає надані матеріали (їхній вид, назву). Відповідно до п. 4.3 розд. IV Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі — *профільна Інструкція*), якщо отримані матеріали оформлено з порушеннями, «які виключають можливість організації проведення експертизи, керівник експертної установи терміново у письмовій формі повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(-ла) експертизу (залучив(-ла) експерта)»³². У разі якщо «орган (особа), який (яка) призначив(-ла) експертизу

(залучив(-ла) експерта), не вживає належних заходів для усунення цих перешкод, керівник експертної установи по закінченні тридцяти календарних днів з дня направлення повідомлення повертає йому (їй) матеріали»³³;

- перевіряє відповідність наданих матеріалів та об'єктів зазначеним у процесуальному документі про призначення експертизи (залучення експерта);
- вивчає перелік питань, поставлених у процесуальному документі про призначення експертизи;
- виокремлює предмет експертизи, зважаючи на зміст питань, поставлених у процесуальному документі про її призначення, і перевіряє його зв'язок з об'єктом експертного дослідження³⁴;
- складає клопотання до суб'єкта призначення експертизи про надання додаткових матеріалів провадження (справи), зокрема, щодо надання додаткових ветдокументів; висновку первинної експертизи; тварини на дослідження; гістологічних препаратів тощо³⁵.

У разі невиконання клопотань експерта щодо надання додаткових матеріалів або несплати вартості експертизи протягом 45 календарних днів від дня направлення клопотання складають «Повідомлення про неможливість

32 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

33 Там само.

34 Яценко І. В. Предмет судово-ветеринарної експертизи ... DOI: 10.24144/2307-3322.2022.73.55 (дата звернення: 07.10.2023).

35 Його ж. Теоретико-праксеологічне обґрунтування форм і напрямів реалізації експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 501–518. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.81 (дата звернення: 07.10.2023).

надання висновку», а матеріали справи повертають суб'єктові призначення експертизи із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення (абз. 5 п. 1.13 розд. I профільної Інструкції³⁶).

Судово-ветеринарну експертизу з метою визначення дефектів ВД можливо провести лише за умови надання особою, яка призначила експертизу, усіх необхідних матеріалів справи. *«Строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день складання висновку експерта (повідомлення про неможливість надання висновку»* (реч. 1 абз. 6 п. 1.13 розд. I профільної Інструкції³⁷).

Строк проведення експертизи не повинен перевищувати 90 календарних днів (абз. 1 п. 1.13 розд. I профільної Інструкції³⁸).

Як зазначено вище, для надання висновку за результатами проведеної комісійної судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД в категоричній формі важливе значення мають правильно сформульовані у процесуальному документі питання, які суб'єктові призначення експертизи бажано узгодити із судово-ветеринарними експертами установи, у яку передбачають призначити експертизу. З огляду на зазначене автор цієї публікації вперше пропонує добірку таких питань.

Питання щодо дефекту ВД, пов'язаного з об'єктивними чинниками:

1) «Чи правильно, своєчасно та в достатньому обсязі у тварини діагностовано ушкодження (захворювання)?»;

- 2) «Чи правильне лікування ветпрацівники призначили тварині та чи могли вони заздалегідь передбачити негативні наслідки хвороби (ушкодження)?»;
- 3) «Чи мала хвора тварина об'єктивні показання для проведення термінового оперативного втручання?»;
- 4) «Чи методично правильно проведено оперативне втручання у тварини?»;
- 5) «Чи своєчасно тварині надано ветдопомогу? Якщо ні, то якими є наслідки такої несвоечасності?»;
- 6) «Чи в достатньому обсязі надано ветдопомогу? Якщо ні, то якими є наслідки такої недостатності?»;
- 7) «Чи правильно визначено комплекс лікувальних заходів, призначених тварині працівником ветмедицини?»;
- 8) «На якому етапі надання ветдопомоги почалось ускладнення захворювання (травми)?»;
- 9) «Чи правильно, своєчасно та в достатньому обсязі тварині проведено реанімаційні заходи?»;
- 10) «Чи перебувають у причиновому зв'язку недоліки надання ветдопомоги з настанням негативних (тяжких) наслідків для здоров'я та життя тварини?»;
- 11) «Якою є причина смерті тварини та чи перебувають у причиновому зв'язку дефекти ветдопомоги з настанням смерті?»;
- 12) «Яким є ступінь тяжкості тілесних ушкоджень у тварини?»;
- 13) «Чи пов'язане настання смерті тварини з дією введених їй ветпрепаратів?»;
- 14) «Чи пов'язане настання смерті тварини з неправильно визначеною схемою лікування?».

36 Інструкція про призначення та проведення ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

37 Там само.

38 Там само.

Питання щодо дефекту ВД, пов'язано-го із суб'єктивними чинниками:

- 1) «Чи могла вижити тварина в разі своєчасного та правильного надання кваліфікованої ветдопомоги?»;
- 2) «Чи міг працівник ветмедицини запобігти смерті тварини, якби своєчасно та правильно надав їй кваліфіковану ветдопомогу?»;
- 3) «Чи міг працівник ветмедицини запобігти смерті плода(-ів) тварини, провівши кесарів розтин?»;
- 4) «Чи міг працівник ветмедицини виявити хворобу тварини під час її ветеринарного огляду?»;
- 5) «Чи міг працівник ветмедицини надати належну ветдопомогу, зважаючи на рівень його професійної підготовки та кваліфікації?»;
- 6) «Чи порушив працівник ветмедицини свої посадові інструкції під час надання ветдопомоги (виконання своїх професійних обов'язків)?».

Наведені переліки не є вичерпними. Судово-ветеринарному експертові можуть поставити й інші питання в межах предмета експертного дослідження.

Акцентуємо також увагу, що під час постановки питань судово-ветеринарній експертній комісії щодо дефектів ВД суб'єкт призначення експертизи має уникати питань:

- які дублюються;
- некоректних або провокативних за змістом;

- здатних спричинити неправильну оцінку³⁹ дій ветпрацівників;
- що не належать до компетенції судово-ветеринарних експертів (зокрема, юридичного кваліфікування конкретних дій працівника(-ів) ветмедицини та їхньої правомірності, його (їхньої) винуватості й відповідальності);
- складних за формулюванням, громіздких за структурою, незрозумілих за змістом, переобтяжених зайвими подробицями, зі складними граматичними конструкціями;
- недоцільних для з'ясування, оскільки вони є загальними й не мають жодного значення для належної оцінки дій працівника(-ів) ветмедицини;
- поєднання цих помилок.

Відповіді слід формулювати за принципами законності експертної процедури, незалежності й компетентності судового експерта, усебічності, повноти, наукової обґрунтованості, верифікації, допустимості й достовірності, максимальної чіткості; вони мають базуватися на конкретних фактичних даних, виявлених у процесі вивчення ветдокументів⁴⁰.

Сукупність розроблених автором цієї роботи питань дає змогу:

- виявити ознаки протиправної діяльності або бездіяльності

39 За правилами української мови іменник «оцінка» доцільно застосовувати тільки на означення результату процесу, позначення якості знань і поведінки учнів або думки, міркування про якість, характер когось (чогось), а прикметник «оціночний» є калькою з російської. В українській мові слід послуговуватися дієсловом «оцінювати» («оцінити») і прикметником «оцінний» відповідно. Проте, зважаючи на стале застосування в чинних нормативно-правових актах, що регулюють експертну діяльність, згаданих помилкових словоформ, ми змушені оперувати у цій праці саме ними.— *Ред.*

40 Шепітько М. В. Дотримання принципу незалежності судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річ. від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтєвського (Харків, 07—08.11.2017). Харків, 2017. С. 80—81 (дата звернення: 07.10.2023).

працівників ветмедицини, оцінити їхні шкідливі (негативні) наслідки для з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між такими діями (бездіяльністю) і їхніми наслідками, тобто встановити об'єктивну сторону правопорушення;

- визначити можливості працівника(-ів) ветмедицини передбачити шкідливі (негативні) наслідки своїх дій або бездіяльності, тобто з'ясувати суб'єктивний бік правопорушення;
- виявити відповідність або невідповідність рівня професійної підготовки працівника(-ів) ветмедицини посаді, яку він (вона, вони) обіймає(-ють) (ступінь освіти, спеціальність, освітня програма, професійна кваліфікація).

2. Організаційно-інформаційний етап

Відповідно до п. 4.5 розд. IV профільної Інструкції «експерт, призначений головою комісії, не має переваг перед іншими співвиконавцями при вирішенні поставлених питань»: він виконує лише організаційні функції⁴¹.

Голова судово-ветеринарної експертної комісії одночасно може бути доповідачем у справі, а може призначити доповідачем одного із членів комісії.

За неможливості провести засідання експертної комісії, кожний член комісії має право індивідуально ознайомитися з матеріалами справи з подальшим викладенням своєї думки письмово.

На цьому етапі експертна комісія складає алгоритм розв'язання поставлених перед експертизою завдань, який має містити правильну, обґрунтовану й доцільну послідовність і зміст дій, зокрема, із визначенням послідовності та

строків виконання окремих досліджень для досягнення остаточного результату експертного дослідження (див. рис. 2). За потреби також узгоджують організаційні питання щодо залучення до участі в роботі експертної комісії фахівців, які не є працівниками експертної установи.

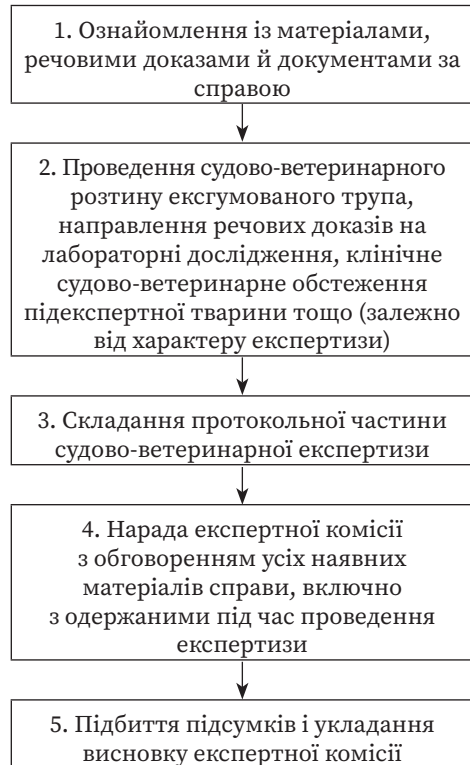

Рис. 2. Алгоритм проведення комісійної судово-ветеринарної експертизи дефектів ветеринарної допомоги

Залучені до проведення комісійної експертизи експерти, які не працюють у державних спеціалізованих установах, проте на професійній основі здійснюють експертну діяльність, забезпечують проведення досліджень відповідно до вимог Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами,

⁴¹ Інструкція про призначення та проведення URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

які не працюють у державних спеціалізованих експертних установах ⁴².

Зі свого боку, доповідач у справі добирає на офіційному інформаційному ресурсі чинні нормативно-правові акти, методики, інструкції, правила, настанови, методичні рекомендації, монографії, наукові статті, а також інші сучасні джерела спеціальної літератури, якими послуговуватиметься під час проведення експертизи, та опрацьовує їх із членами експертної комісії.

3. Дослідницько-аналітичний етап

Цей етап судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД полягає в дослідженні й аналізуванні матеріалів провадження (справи) та є безпосереднім дослідженням ветдокументів як матеріалізованих об'єктів, наданих на судово-ветеринарну експертизу. Умовно його можна поділити на дві стадії: 1-шу — оцінка стану хворої тварини в динаміці перебігу хвороби та 2-гу — визначення дефектів надання ВД (див. рис. 3).

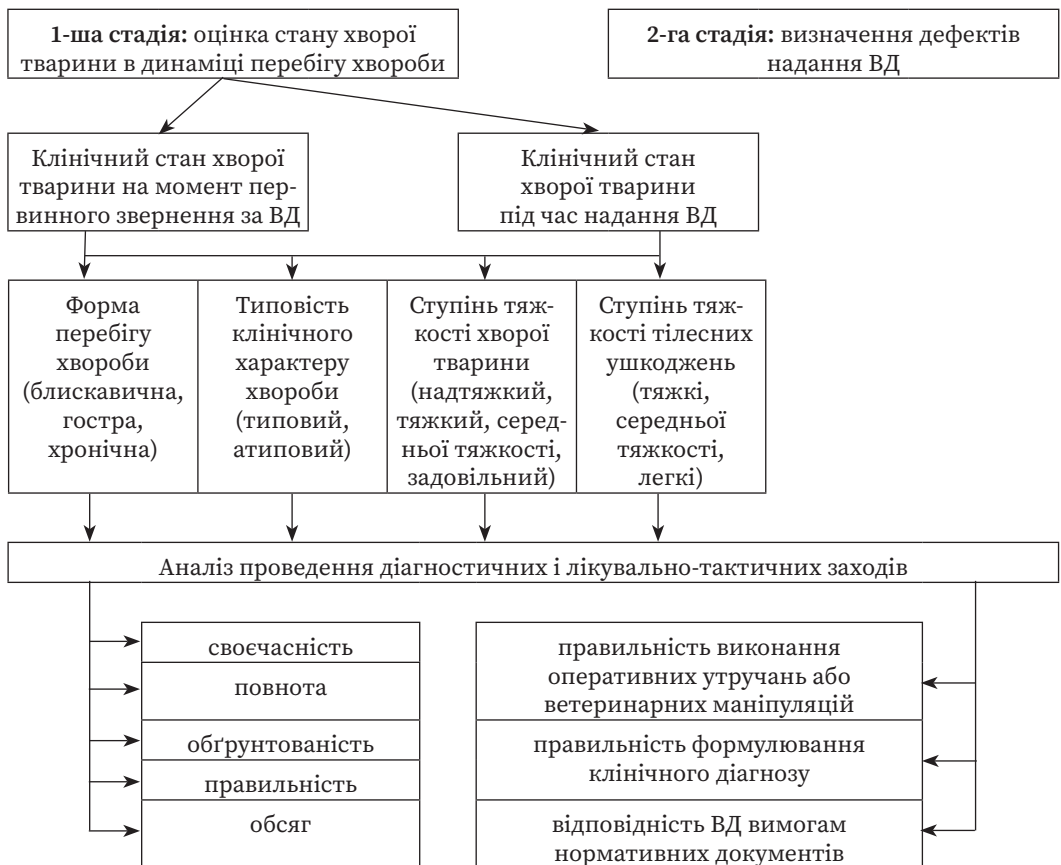

Рис. 3. Алгоритм проведення дослідницько-аналітичного етапу судово-ветеринарного визначення дефектів надання ветдопомоги

⁴² Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах : затв. наказом Мін'юсту України від 12.12.2011 р. № 3505/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

Стан хворої тварини судово-ветеринарна експертна комісія оцінює на час первинного звернення за ВД і в процесі її надання.

На першій стадії цього етапу, зважаючи на відомості, наведені у наданих на дослідження ветдокументах, судово-ветеринарна експертна комісія аналізує реєстраційні й анамнестичні дані підекспертної тварини, а також досліджує ветдокументи, наявні у матеріалах провадження (справи). Далі констатує, у який саме період надання ВД тварині заподіяно дефекти (догоспітальний (амбулаторний), госпітальний або післягоспітальний).

Якщо об'єктом дослідження є жива підекспертна тварина, то судово-ветеринарна експертна комісія здійснює її клінічне обстеження, виявляючи рубці на шкірі, кульгавість, місця від виконання ветеринарних маніпуляцій, явні ознаки каліцтва (травматичну ампутацію ділянки тіла або органа, травматичну енуклеацію, травматичну екстирпацію зубів тощо). За потреби виконують інструментальні, візуалізаційні й лабораторні дослідження. За результатами обстеження тварини необхідно визначити давність утворення ушкоджень і з'ясувати, чи збігаються вони з часом надання цій тварині ВД.

Питання давності утворення тілесних ушкоджень, особливо у різних видів тварин, до сьогодні недостатньо досліджено й експериментально підтверджено, тому доречно послуговуватися фактичними даними, напрацьованими клінічною ветеринарною хірургією та травматологією. Судовий експерт також може констатувати, що з'ясувати давність заподіяння ушкодження тварині не є можливим. Якщо фахівці виявлять достатню кількість ознак, що свідчать про час заподіяння тварині

ушкодження, то можна в категоричній формі стверджувати, що ушкодження в підекспертної тварини утворилося в час і за обставин, які зазначено у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи. За ветдокументами необхідно проаналізувати клінічний стан хворої тварини в динаміці перебігу хвороби (визначити клінічний стан підекспертної тварини на момент первинного звернення за ветдопомогою та з певною періодичністю під час надання ВД або до повного її одужання, або сформованого каліцтва, або настання смерті), у який само спосіб визначають ступінь тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, відповідно до методичних рекомендацій⁴³.

На дослідницько-аналітичному етапі результати аналізу будь-яких біологічних рідин (крові, сечі, молока тощо) доцільно одразу об'єднати у три групи: 1) підвищені показники, 2) знижені, 3) не змінені, перебувають у межах фізіологічної норми.

Проілюструймо згруповані показники прикладом із власної практики. Із аналізу крові підекспертного кота, якого лікували в клініці ветмедицини через поранення з металюю зброєю: «Серед клінічних показників крові підвищені: кількість еритроцитів — $6,5 \times 10^{12}$ Т/л (норма — $4,0-6,0 \times 10^9$), кількість лейкоцитів — $16,1 \times 10^9$ Т/л (норма — $16,1$), сегментоядерних нейтрофілів — 80 % (норма — 55–72). Знижені: гематокрит — 27 % (норма — 30–47), частка лімфоцитів — 9 % (норма — 30–60). Інші показники, зокрема, гемоглобін, кольоровий показники, мієлоцити, еозинофіли, паличкоядерні нейтрофіли, юні нейтрофіли, моноцити, тромбоцити — у межах фізіологічної норми». За таким само принципом доцільно згрупувати й результати біохімічних досліджень крові, наприклад: «Серед

43 Яценко І. В., Парилівський О. І. Зазнач. твір.

біохімічних показників крові підвищені: глюкоза — 9,2 ммоль/л (норма — 3,6—6,5), білірубін загальний — 20 МЕ/л (норма — 0—17). Знижені: АЛТ — 3,8 Од/л (норма — 10—74), АСТ — 5,1 Од/л (норма — 10—60). Решта показників, зокрема, загальний білок, уміст альбумінів, сечовини, креатинину, лужної фосфатази — у межах фізіологічної норми».

Для оцінювання обсягу та якості надання ВД ретельно аналізують діагностичні процедури, звертаючи увагу на найменування, технічне й інструментальне забезпечення, інформативність для формулювання клінічного діагнозу.

У протоколах візуалізаційних досліджень (ультрасонографії, магніторезонансної або комп'ютерної томографії тощо) усі досліджені органи доцільно розподілити на дві групи: 1) без змін, 2) зі змінами, а також акцентувати увагу на висновках відповідних клінічних або патоморфологічних досліджень.

Досліджуючи амбулаторну картку (історію хвороби) підекспертної тварини, судово-ветеринарної експертна комісія має з'ясувати:

- дату захворювання або дату заподіяння тварині ушкодження;
- час, який минув від захворювання або заподіяння ушкодження до первинного звернення за ВД;
- чи надавалась ВД тварині до звернення у заклад ветмедицини;
- первинний діагноз;
- характер і результати діагностичних досліджень та лікувальних заходів.

Аналізуючи медикаментозні призначення під час надання ВД, судово-ветеринарна експертна комісія має звернути увагу на такі критерії: найменування ветеринарних лікарських засобів; їх сумісність за одночасного застосування; особливості чутливості до препарату

певного виду тварин, непереносимість, вікові й видові обмеження; дозування ветеринарних лікарських засобів; кратність і тривалість їх застосування тощо.

У разі настання смерті тварини необхідно ретельно проаналізувати повноту та якість патологоанатомічного дослідження трупа, яке наведено у «Протоколі патологоанатомічного розтину трупа тварини» і містить результати патологоанатомічного розтину й додаткових досліджень (патогістологічного, мікробіологічного, токсикологічного, паразитологічного тощо). За матеріалами провадження (справи) також потрібно дослідити патоморфологічні препарати, виготовлені із органів і тканин підекспертного трупа тварини із їхнім описом, доданим лікарем ветмедицини — патоморфологом. Якщо лікування тварини завершилося її смертю, то судово-ветеринарна експертиза з метою визначення дефектів ВД має вивчити й такі ветдокументи, як «Виписки з історії хвороби» або «Виписки з картки амбулаторно хворої тварини».

Під час дослідження протоколу патологоанатомічного розтину трупа судово-ветеринарна експертна комісія акцентує увагу на описі слідів ветеринарних маніпуляцій під час прижиттєвого надання ВД, зокрема: хірургічних ран, інтубаційних трубок, катетерів, дренажів, зондів, слідів від ін'єкцій або інфузій, а також зіставляє клінічні дані, наведені у ветдокументах про лікування тварини, й патоморфологічну картину, викладену в протоколі патологоанатомічного розтину трупа, і визначає їх відповідність (невідповідність). Доречно також перевірити відповідність тілесних ушкоджень, описаних фахівцем ветмедицини у наданих на дослідження ветдокументах, травматичним змінам м'яких тканин, кісток скелета, внутрішніх органів, викладених у протоколі

патологоанатомічного розтину труп тварини.

Отже, у результаті дослідження ветдокументів судово-ветеринарна експертна комісія виокремлює дві групи ознак: 1) ті, що характеризують фізіологічну норму підекспертної тварини; 2) ті, що характеризують її ушкодження або хворобу. Останні аналізуватимуть і використовуватимуть для постановки судово-ветеринарного діагнозу та складання висновку експертів.

На етапі аналізу всіх наданих на дослідження ветдокументів судово-ветеринарна експертна комісія має проана-

лізувати, чи правильно сформульовано клінічний діагноз: виокремлено основне захворювання (травму), ускладнення основного захворювання (травми), супутні хвороби (травми). Обов'язково слід зважати на наявність у тварини одного або кількох захворювань, окрім первинного, або ефект від такого додаткового захворювання (коморбідність) і з'ясувати їх можливий вплив як на проведені лікувально-тактичні заходи, так і на негативні наслідки для тварини.

Другою стадією дослідницько-аналітичного етапу є виявлення й аналіз дефектів надання ВД (див. рис. 4).

Рис. 4. Алгоритм визначення дефектів надання ветеринарної допомоги на дослідницько-аналітичному етапі судово-ветеринарної експертизи

Результати цього етапу є вирішальними для констатації основної причини смерті, з'ясування відповідності клінічного й патоморфологічного діагнозів або розбіжностей між ними, а також сприяють об'єктивному визначенню

своєчасності, обсягу та відповідності обраних діагностичної й лікувальної тактик.

Судово-ветеринарний діагноз, який формулює судово-ветеринарна експертна комісія, є важливою передумовою

для аргументовано скомпонованих, логічно взаємопов'язаних і науково обґрунтованих підсумкових висновків. З огляду на це судово-ветеринарний діагноз будують за патогенетичним принципом у вигляді переліку нозологічних форм, викладених у логічній послідовності, наприклад: основне захворювання (ушкодження) → його ускладнення → супутня патологія.

Одним із важливих питань судово-ветеринарної експертизи дефекту надання ВД (об'єктом якої є як жива тварина, так і труп) є каліцтво як наслідок ушкоджень, спричинених діагностичним і/або лікувально-тактичним утручанням, оскільки каліцтво, заподіяне хребетній тварині (зокрема, працівниками ветмедицини під час ВД), є предметом кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 299 Кримінального кодексу України⁴⁴. Висновку про відсутність каліцтва тварини після заподіяння їй ушкодження можна дійти, вивчивши обставини справи, за яких заподіяно ушкодження та які впливають із матеріалів провадження (справи), а також наданих ветеринарних документів і результатів безпосереднього клінічного судово-ветеринарного огляду підекспертної тварини.

Судово-ветеринарна експертна комісія, установлюючи каліцтво тварини, сформоване внаслідок дефектів надання ВД, має дотримувати такого алгоритму:

- дає морфологічну характеристику ушкодження (рана, перелом кістки, садно тощо);
- визначає ступінь тяжкості ушкодження;
- з'ясовує небезпечність ушкодження для життя;

- установлює, чи не супроводжувалось ушкодження фізичною втратою будь-якого органа (частини тіла) або його функцій (частиною тіла);
- визначає, чи є ушкодження екстер'єру виправним або невивправним;
- установлює, чи спричинило ушкодження знівечення (спотворення) тіла⁴⁵.

Зауважимо, що деформування ділянок тіла тварини внаслідок травмування судово-ветеринарна експертна комісія має змогу оцінити за 21–30 діб від моменту ушкодження після регресу травматичного набряку м'яких тканин. Водночас питання про настання у тварини каліцтва через дефекти ВД розв'язують лише за результатами, які мають остаточний вигляд посттравматичних ушкоджень без хірургічного втручання, проте не раніше ніж за 60–90 діб від терміну травмування, оскільки протягом певного періоду можливі інволюційні зміни таких рубців.

За «Правилами судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини»⁴⁶ діагностують ушкодження екстер'єру, яке призвело до каліцтва: чи є воно виправним або невивправним, чи знівечило (спотворило) воно екстер'єр або ні.

Наголошуємо: експертну оцінку виправності або невивправності ушкоджень тварини під час неналежного надання ВД слід проводити за наслідками, які визначають із часом і які мають остаточний (сталий) вигляд посттравматичних ушкоджень тіла. У разі явного, безумовного й безсумнівного посттравматичного невивправного ушкодження

44 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.10.2023).

45 Яценко І. В., Парилівський О. І. Зазнач. твір.

46 Там само.

тіла тварини судово-ветеринарна експертна комісія може остаточно кваліфікувати каліцтво одразу після травмування, не очікуючи повного загоєння травми (наприклад, за травматичної енуклеації очного яблука, травматичної екстракції зубів, травматичної ампутації вушної раковини, верхівки носа або хвоста тощо). Знівечення (спотворення) частин тіла можуть оцінити як каліцтво тварини за наявності підстав⁴⁷.

Маємо зауважити, що, визначаючи каліцтво тварини внаслідок невинного ушкодження (знівечення, спотворення) тіла під час неналежного надання ВД, судово-ветеринарна експертна комісія має надати об'єктивну ветеринарну характеристику наслідків цього ушкодження залежно від їх локалізації, з'ясовуючи, чи потрібне хірургічне лікування для значного зменшення вираженості посттравматичних патологічних змін (рубця, деформування тощо), для чого можуть додатково залучити лікаря ветмедицини, який спеціалізується у ветеринарній хірургії, а також експерта з оцінки порід тварин та інших фахівців.

Належність надання ВД також можна з'ясувати шляхом аналізу посадових інструкцій працівників та статуту закладу ветмедицини, у якому надано таку допомогу.

4. Узагальнювально-оцінний етап

На цьому етапі експертизи з метою визначення дефектів ВД судово-ветеринарна експертна комісія, вивчивши та проаналізувавши матеріали провадження або справи (особливо наявні у них ветдокументи), з'ясовує інформативні (придатні для формулювання висновків експертів) і неінформативні (непридатні для судово-ветеринарної експертизи) дані, узагальнює й оцінює здобуті інформативні результати з ме-

тою виявити вид дефекту ВД відповідно до запропонованої вище класифікації.

На спільній нараді судово-ветеринарної експертної комісії обговорюють інформацію про клінічний перебіг, діагностування, поставлені клінічний і судово-ветеринарний діагнози, а також схеми лікування хворої тварини. У результаті вивчення інформативних ветдокументів виокремлюють дві групи ознак стану підекспертної тварини, які характеризують: 1) фізіологічну норму, 2) ушкодження або хворобу (останні аналізуватимуть і використовуватимуть для складання висновку експертів).

Виявлені в підекспертної тварини ознаки ушкодження або хворобливості зміни судово-ветеринарна експертна комісія оцінює послідовно: 1) які характеризують основне ушкодження або захворювання, що спричинило розлад здоров'я тварини, каліцтво або смерть; 2) які характеризують ускладнення основного ушкодження або захворювання; 3) які характеризують конкуруючі, супутні та фонові ушкодження або захворювання.

З огляду на цей важливий етап технологічно складного дослідження дефектів ВД, судово-ветеринарна експертна комісія:

- аналізує отримані на попередніх етапах результати;
- критично оцінює альтернативи;
- остаточно оцінює отримані дані, визначає їх експертне значення (інформативність патогномічних (найбільш характерних) ознак дефекту ВД) для розв'язання діагностичних і ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи (зокрема, неналежне (неякісне) виконання працівником ветмедицини діагностичних, лікувально-тактичних,

47 Яценко І. В. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин ...

реанімаційних, реабілітаційних та інших процедур, а також неналежну організацію профілактичних заходів або їх відсутність узагалі);

- визначає факт реального спричинення або високої вірогідності заподіяння дефектами ВД негативних наслідків для тварини (тварин) у вигляді розладу здоров'я (хвороби, ушкодження, каліцтва тощо) або смерті;
- з'ясовує причиново-наслідковий зв'язок дефектів ВД із належним (неналежним) виконанням (невиконанням) працівником ветмедицини своїх професійних обов'язків.

На узагальнювально-оцінному етапі необхідно застосувати діалектичний метод і методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукцію, індукцію) та сформулювати внутрішнє переконання судового експерта як підґрунтя для висновків ⁴⁸: ці результати є складовою синтезуючого розділу дослідницької частини висновку експерта.

Експертну оцінку виявлених у живої підекспертної тварини ушкоджень або захворювань, які стали наслідком неналежного виконання працівниками ветмедицини своїх професійних обов'язків, потрібно науково обґрунтувати новітніми досягненнями доказової ветмедицини, судово-ветеринарної експертизи й інших суміжних наук.

На стадії оцінки судово-ветеринарного дослідження із метою визначення дефектів ВД судово-ветеринарна експертна комісія (поміж інших завдань) повинна обґрунтувати правильність поставленого працівником ветмедицини в процесі надання ВД клінічного

діагнозу, адже неправильно поставлений клінічний діагноз міг стати наслідком діагностичного дефекту, а також спричинити обрання помилкової тактики лікування, реанімації або реабілітації. Для цього судово-ветеринарна експертна комісія обґрунтовує власний судово-ветеринарний діагноз, спираючись на об'єктивні судження про зафіксований у ветдокументах характер ушкоджень (сидно, рана, перелом кісток тощо) із акцентом на докладний опис ділянки ушкодження (лат. *status localis*) або травмований орган чи нозологію хвороби.

Для визначення виду дефекту ВД судово-ветеринарна експертна комісія має оцінити характер, локалізацію, механізм, черговість, послідовність і давність утворення ушкоджень, обґрунтувати причиново-наслідковий зв'язок між характером ушкодження та ступенем тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини цим дефектом.

Взаємозв'язок між ушкодженням тварини і шкодою, заподіяною їй здоров'ю внаслідок дефекту ВД, судово-ветеринарна експертна комісія підтверджує або спростовує, з'ясовуючи причиново-наслідковий зв'язок між ними й обґрунтуванням ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини (що допоможе суб'єктові призначення експертизи обґрунтовано надати правову оцінку та прослідкувати зв'язок між діями (бездіяльністю) працівників ветмедицини й допущеним дефектом ВД, а також негативними для здоров'я та життя підекспертної тварини наслідками).

Відповідаючи на питання про те, чи відчувала підекспертна тварина біль унаслідок дефекту ВД, і визначаючи тривалість больового процесу,

48 Яценко І. Внутрішнє переконання експерта: судово-ветеринарний аспект. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 3 (32). С. 67–88. DOI: 10.32353/khrife.3.2023.05 (дата звернення: 20.10.2023).

судово-ветеринарна експертна комісія повинна спиратися на дані про характер ушкоджень, їхню кількість, локалізацію, ступінь тяжкості тощо. Наприклад, якщо тварині заподіяно ушкодження тяжкого ступеня внаслідок хірургічного втручання або інших ветманіпуляцій, судово-ветеринарна експертна комісія констатує, що в момент ушкодження й у посттравматичний період тварина відчувала нестерпний біль і зазнавала страждань від заподіяних тілесних ушкоджень. Якщо заподіяна ВД шкода здоров'ю підекспертної тварини мала середній або легкий ступінь тяжкості, то судово-ветеринарна експертна комісія може зазначити, що тварина відчувала помірний біль і недовго страждала від заподіяних тілесних ушкоджень.

Оцінюючи результати судово-ветеринарних досліджень зі встановлення

дефектів надання ВД, судово-ветеринарна експертна комісія має максимально застосовувати спеціальні ветеринарні знання та експертний досвід для правильного й об'єктивного формулювання судово-ветеринарного діагнозу та обґрунтування відповідей на питання, поставлені у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи щодо наявності дефекту ВД.

Кульмінацією узагальнювально-оцінного етапу судово-ветеринарної експертизи є кваліфікування дій працівника(-ів) ветмедицини під час надання ВД (див. рис. 5). З огляду на це в діях працівника(-ів) ветмедицини можна вбачати надання належної ВД, якщо шкоди здоров'ю тварини не заподіяно, а якщо шкоди заподіяно, то вона є наслідком нещасного випадку.

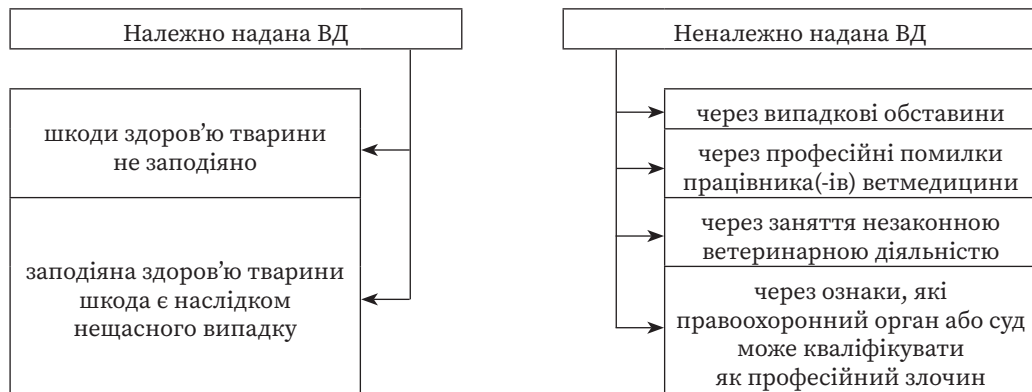

Рис. 5. Кваліфікування дій працівника(-ів) ветеринарної медицини в разі надання ветеринарної допомоги

Якщо ветеринарну допомогу надано неналежно, судово-ветеринарна експертна комісія має визначити ознаки дефекту ВД, зважаючи на досліджені на попередніх етапах матеріалізовані й матеріальні об'єкти та керуючись такими загальними ознаками:

- 1) неналежне (неякісне) виконання працівником(-ами) ветмедицини діагностичних, лікувально-тактичних, реанімаційних, реабілітаційних та інших процедур і неналежна організація профілактичних заходів або їх відсутність узагалі;

- 2) факт реального спричинення або високої вірогідності спричинення дефектами ВД негативних наслідків для тварини (тварин) у вигляді розладу здоров'я (хвороби, ушкодження, каліцтва тощо) або заподіяння смерті;
 - 3) перебування дефектів ВД у прямому причиново-наслідковому зв'язку з неналежним (належним) виконанням або невиконанням працівником(-ами) ветмедицини своїх професійних обов'язків.
- Акцентуємо увагу на тому, що, установивши у професійних діях працівника(-ів) ветмедицини дефект надання ВД, судово-ветеринарна експертна комісія визначає конкретний його вид (*див. табл.*), диференціювавши його за іншими дефектами, подібними за ознаками.

Таблиця. Види дефектів ветеринарної допомоги та їхні причини й ознаки

Вид дефекту	Причини й ознаки дефекту
1. Нещасний випадок у ветеринарній практиці	1) Дії працівника(-ів) ветмедицини як результат обґрунтованого ветеринарною наукою та практикою втручання за умов усвідомлення небезпечності такого втручання; 2) належне і вчасне виконання працівником(-ами) ветмедицини своїх професійних обов'язків, якщо в конкретному випадку зроблено все необхідне для запобігання негативним наслідкам згідно з принципами ветеринарної науки; 3) надання працівником(-ами) ветмедицини кваліфікованої ВД відповідно до нормативно-правових актів, стандартів у сфері охорони здоров'я тварин, протоколів лікування хворих тварин, інструкцій про заходи з профілактики й боротьби з інфекційними хворобами тварин, а також інших нормативних документів; 4) непередбачуваний, непереборний і невідворотний збіг обставин; 5) прямий причиново-наслідковий зв'язок між наданням ВД і шкодою, заподіяною здоров'ю тварини, або настанням її смерті; 6) невдалий наслідок втручання не залежить від дефектів ВД, зокрема, помилок працівника(-ів) ветмедицини (виник через особливості організму тварини, складності випадку, несприятливу обстановку надання ВД); 7) правомірність дій працівника(-ів) ветмедицини та відсутність у його (їхніх) діях критерію помилковості, проте за результативним чинником є дефектом надання ВД; 8) відсутність юридичної відповідальності за результатами правового кваліфікування діяння.
2. Професійна помилка у ветеринарній практиці	1) Дефект, що спричинив шкоду здоров'ю тварини; 2) цивільно-правова відповідальність за результатами правового кваліфікування діяння; 3) характер помилки не пов'язаний із недбалістю і/або несумлінним ставленням фахівця до виконання професійних обов'язків; 4) дефекти ВД у формі дії (активна форма поведінки) або бездіяльності (пасивна форма поведінки) працівника(-ів) ветмедицини під час виконання ним(-и) професійних обов'язків;

Продовження таблиці

Вид дефекту	Причини й ознаки дефекту
2. Професійна помилка у ветеринарній практиці	5) тонка межа з професійними правопорушеннями (провинами та злочинами); 6) працівник(-и) ветмедицини вчиняє(-ють) діяння всупереч вимогам стандартів у сфері охорони здоров'я тварин і протоколів, інструкцій, помиляючись через суб'єктивні (низький рівень кваліфікації, недооцінка або переоцінка консультативного висновку, результатів консилиуму тощо) або об'єктивні (тяжкість стану хворої тварини, відсутність необхідного ветеринарного техніко-інструментального забезпечення тощо) чинники.
3. Дефекти через недостатню ВД	ВД надано в меншому обсязі, аніж потрібно; неналежно; ВД не відповідає певним вимогам; незадовільна, погана.
4. Дефекти через несвоєчасну ВД	ВД надано не тоді, коли потрібно, несвоєчасно.
5. Дефекти через неправильну ВД	ВД не відповідає певним нормам, правилам, вимогам; не відповідає істині, реальності; є помилковою, хибною; є не такою, як потрібно; не сприяла бажаним наслідкам.
6. Дефекти через ненадання ВД	Бездіяльність працівника(-ів) ветмедицини, тоді як надання ВД є його (їхнім) професійним обов'язком.
7. Дефекти через незаконне надання ВД	ВД надано неналежним суб'єктом: фізичною особою без ветеринарної освіти й диплома, який її підтверджує, або за відсутності у юридичної особи або фізичної особи — підприємця ліцензії на ведення господарської діяльності з ветеринарної практики

Отже, узагальнення й оцінка матеріалів, наданих на дослідження, характеризується стадійністю: спочатку відбувається накопичення проміжних висновків, а вже на їхній основі формуються остаточні висновки, що є експертними завданнями для судово-ветеринарної експертної комісії, відповідями на питання, поставлені у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи для визначення дефектів ВД, а також підсумком проведеного дослідження.

5. Завершальний етап

Цей етап судово-ветеринарної експертизи для встановлення дефектів ВД полягає у формулюванні судово-ветеринарною експертною комісією підсумкових висновків та укладанні «Висновку експертів» як процесуального докумен-

та, яким завершується проведення експертизи. Для формування остаточного висновку експертів необхідні достатні експертні підстави, що відповідають принципам законності експертної процедури, незалежності й компетентності судового експерта, верифікації, усебічності, наукової обґрунтованості, повноти, використання максимально повного обсягу засобів і методів дослідження.

Отримані фактичні дані щодо клінічного перебігу, діагностування, поставлених клінічного й судово-ветеринарного діагнозів, а також схеми лікування хворої тварини обговорюють на спільній нараді судово-ветеринарної експертної комісії.

Варто зазначити, що судово-ветеринарна експертна комісія формулює підсумкові висновки за внутрішнім переконанням кожного її члена, коли

комісія вважає, що наданих для дослідження об'єктів достатньо і вони мають придатний стан, а отриманих результатів експертних досліджень вистачає для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку; упевнені у його правильності, не мають сумнівів щодо безпомилковості свого рішення та готові діяти відповідно до нього ⁴⁹. Констатуємо: між наданням комісією судово-ветеринарних експертів об'єктивного, обґрунтованого, правильного і правдивого висновку та внутрішнім переконанням експертів, що цей висновок є саме таким, існує причиново-наслідковий зв'язок.

У підсумках завершальної частини «Висновку експертів» судово-ветеринарна експертна комісія констатує фактичні дані, що є результатами дослідження матеріалізованих об'єктів (найчастіше — ветдокументів), робить особливий акцент на патогномонічних відхиленнях від морфологічної та фізіологічної норм в органах і тканинах, прямо пов'язаних із тілесним ушкодженням

або хворобою, стверджує, наскільки вони обґрунтовані, умотивовані, аргументовані, наочні й переконливі.

Остаточні висновки судово-ветеринарна експертна комісія формує на підставі сукупного дослідження всіх ветдокументів з урахуванням проміжних висновків. Формулювання підсумкових висновків має ґрунтуватись на поставленому судово-ветеринарному діагнозі, який є стислим ветеринарним висновком про те, яке саме захворювання або ушкодження мала підекспертна тварина, про клінічний перебіг і кінцеві наслідки хвороби або ушкодження (повне одужання, каліцтво або смерть); водночас слід зважати на ветеринарні втручання.

Завершальною стадією цього етапу судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД є укладання «Висновку експертів». Теоретичний дискурс із цього питання залишимо для подальших досліджень, а його результати оприлюднимо в наступній праці.

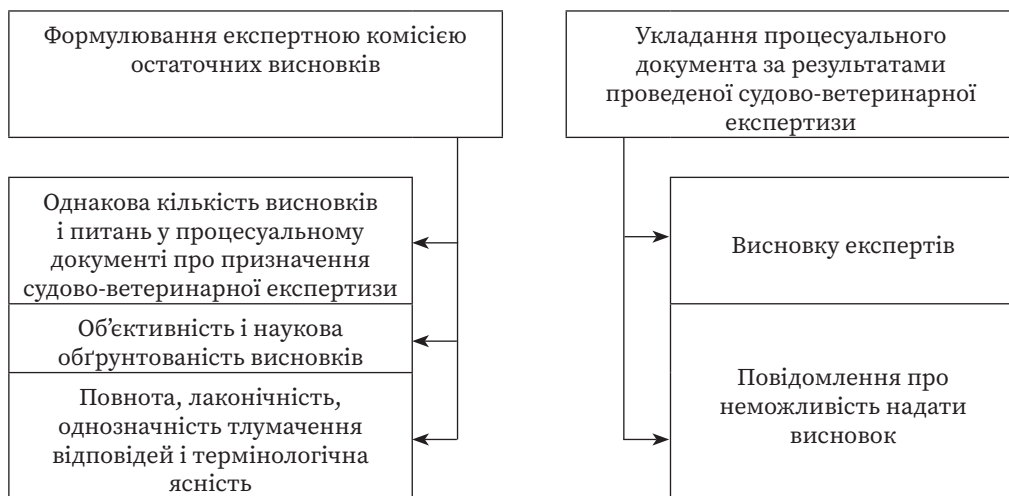

Рис. 6. Алгоритм завершального етапу судово-ветеринарної експертизи дефектів надання ветеринарної допомоги

⁴⁹ Яценко І. Внутрішнє переконання експерта DOI: 10.32353/khrife.3.2023.05 (дата звернення: 20.10.2023).

Доповідач у справі формулює проєкт висновків із відповідями на питання, поставлені у процесуальному документі (ухвалі, постанові) суб'єктом призначення судово-ветеринарної експертизи (залучення експерта). Якщо судово-ветеринарна експертна комісія визнає, що надання ВД містить ознаки дефектності, у висновках необхідно зазначити основну причину розвитку несприятливого наслідку надання ВД, зокрема: несприятливі умови або обставини здійснення ветеринарного втручання (наприклад, надання ВД у необладнаному приміщенні, без достатнього освітлення та належного інструментального обладнання, лабораторної бази); надання ВД за відсутності інших фахівців ВД, які могли б надати професійну консультацію; особливий стан хворої тварини (агресія, запущеність лікування, блискавичний або гострий перебіг хвороби, старечий вік і нашарування хронічних патологій; індивідуальні аномалії будови тіла та функціонування окремих органів, нестандартні реакції організму на дію ветеринарних лікарських засобів або проведених ветпроцедур (дефекти виникають незалежно від професійності дій працівника(-ів) ветмедицини за відсутності в його (їхньому) діянні умислу), атипичний розвиток захворювань; алергічні реакції, які неможливо передбачити під час ветеринарного втручання, тощо); недостатнє діагностування (неповне з'ясування скарг власника тварини про життєдіяльність хворої тварини, неврахування анамнестичних даних, недосконале клінічне обстеження через фізичну неможливість використання новітніх методів і способів діагностики, неадекватна оцінка результатів клінічних і лабораторних досліджень); недбале оперативне втручання або виконання інших лікувальних та профілактичних заходів; невинуватий професійний

ветеринарний ризик, який не належить до категорії непереборної сили та який розглядають як обтяжувальний випадок із характерною для нього невідворотністю настання негативних наслідків для здоров'я і життя тварини; незадовільна організація різних етапів ВД — як на амбулаторному, так і на стаціонарному етапі її надання, зокрема недбале ведення документообігу, тощо).

Результати проведеної судово-ветеринарної експертизи оформляють у вигляді «Висновку експертів» або «Повідомлення про неможливість надання висновку». Кожен висновок експертів має містити такі частини: «Вступ», «Дослідження» і «Висновки». У вступній частині питання, поставлені на розв'язання експертизи, викладають у редакції особи, яка призначила експертизу. У дослідницькій частині висновку зазначають: витяги із процесуального документа про призначення судово-ветеринарної експертизи; обставини справи; необхідні відомості із матеріалів провадження (справи) і всіх наявних ветдокументів із їхніми повними назвами; інші фактичні дані, отримані під час проведення експертизи, які наводять у вигляді цитат (у лапках) і які містять відомості, необхідні для відповідей на питання, поставлені на розв'язання експертизи; дані первинної судової експертизи, а також (за наявності) дані розтину ексгумованого трупа, лабораторних досліджень речових доказів, клінічних обстежень підекспертної тварини тощо.

Залежно від характеру випадку, із історії хвороби обов'язково виписують: стан хворої тварини на момент первинного звернення за ВД; записи історії хвороби, які фіксують стан тварини протягом усього періоду лікування; протоколи операцій; клінічні діагнози; схеми призначеного медикаментозного

лікування; об'єм і кратність уведення лікарських речовин; результати лабораторних досліджень внутрішнього середовища організму; характер і обсяг реанімаційних заходів; дані протоколу патологоанатомічного розтину трупа з результатами гістологічного дослідження або дані первинної судово-ветеринарної експертизи тощо.

Власне кажучи, підсумкові висновки у «Висновку експертів» складають відповідно до поставлених питань. Нумерація відповідей повинна збігатися з нумерацією питань процесуального документа про призначення судово-ветеринарної експертизи. Одночасно допускається поєднання близьких за змістом питань і зміни їхньої послідовності, не змінюючи формулювання запитань. У разі неможливості дати відповідь на будь-яке питання, причину цього обґрунтовують.

Зауважимо, що «Висновок експертів» оформляють на бланку експертної установи, його підписують судові експерти, які проводили дослідження. Підписи в завершальній частині засвідчують відбитком печатки експертної установи на кожній сторінці тексту завершальних висновків. Якщо до висновку експертів додано фототаблиці, їх також підписують експерти; підписи засвідчують відбитком печатки експертної установи (п. 4.15 розд. IV профільної Інструкції⁵⁰).

Один примірник висновку експертів після підписання його всіма членами судово-ветеринарної експертної комісії разом із супровідним документом надсилають в обумовленому порядку особі (органу), яка (який) призначила(-в) судово-ветеринарну експертизу. Другий примірник оформляють як наглядове провадження та залишають в архіві експертної установи, що проводила повторну експертизу (п. 4.17 розд. IV профільної Інструкції⁵¹).

Разом із висновком експертів повертають матеріали, речові докази й інші документи, які стосуються цього провадження (цієї справи). Супровідний документ має містити: назву та номер надісланого висновку експертів; справу, за якою проводили судово-ветеринарну експертизу; номер ЄРДР; речові докази, які повертають, та інші документи, що стосуються цієї справи.

Наголосимо, що сьогодні підвищено вимоги до організації судово-ветеринарної експертизи як одного з основних джерел доказів у випадках правопорушень під час ВД. З огляду на це важливо виокремити головні проблеми, які виникають через неналежне виконання працівником ветмедицини своїх професійних обов'язків і які не дають змоги використати всі можливості судово-ветеринарної науки, оскільки ці проблеми позначаються на доказовості й об'єктивності висновків судових експертів, негативно впливають на оцінку судом виявлених фактичних даних за провадженням (справою), а також ускладнюють або унеможливають з'ясування істини у провадженні (справі). Досвід судово-експертної оцінки дефектів ВД свідчить про такі шляхи розв'язання окреслених проблем:

- розробити стандарти ВД і протоколи лікування тварин із регламентування діагностичної, лікувальної, профілактичної та іншої ветдіяльності щодо окремих нозологічних захворювань на підставі новітніх досягнень науки й техніки та запровадити їх у ветеринарну діяльність;

50 Інструкція про призначення та проведення ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

51 Там само.

- напрацювати нормативну базу щодо надання ВД відповідно до вимог ветеринарної науки, кримінального, цивільного, адміністративного, господарського законодавства й запитів громадянського суспільства;
- запровадити вивчення на юридичних факультетах за спеціальністю 081 «Право» навчальні компоненти «Судова ветеринарна медицина» для підвищення фахової підготовки студентів, зокрема під час розслідування справ зі спеціальним суб'єктом — працівником ветмедицини;
- започаткувати залучення спеціалістів у галузі ветеринарної діяльності (особливо тих, хто спеціалізується за такими її напрямками, як-от: хірургія, репродуктологія, кардіологія, травматологія, ендокринологія, неврологія тощо), а також судово-ветеринарних експертів (як спеціалістів) до розслідування справ щодо неналежного надання ВД і професійну співпрацю з ними;
- створити при Держпродспоживслужбі дорадчий орган експертів ветмедицини, яких би залучали до розслідування правопорушень (зокрема, правоохоронні органи) зі спеціальним суб'єктом — працівником ветмедицини, і розробити відповідне положення про цей орган;
- для запобігання термінологічній плутанині й ускладненню зі з'ясування необхідних обставин події та сприяння остаточному встановленню істини нормативно закріпити понятійно-категоріальну термінологію (наприклад, «нешасний випадок у ветеринарній практиці», «професійна помилка у ветеринарній практиці», «злочин у ветеринарній діяльності», «провина у ветеринарній діяльності», «невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків працівником ветеринарної медицини», «заняття незаконною ветеринарною діяльністю», «незаконне проведення дослідів над хребетною твариною», «незаконна видача ветеринарного рецепта»);
- розробити й нормативно закріпити форми ветдокументів, обов'язкові до використання суб'єктами ветдіяльності різних форм власності (зокрема, «Виписка з амбулаторної картки тварини», «Виписка з історії хвороби тварини», «Протокол ультрасонографічного дослідження тварини»; «Протокол рентгенологічного дослідження тварини», «Протокол магнітно-резонансного дослідження тварини», «Результати клінічного та біохімічного аналізу крові», «Результати клінічного та біохімічного аналізу сечі», «Протокол патологоанатомічного розтину трупа тварини» та ін.);
- доповнити розд. X Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень⁵² переліком

52 Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

розроблених питань щодо дефектів надання ВД, які можуть бути поставлені суб'єктом призначення судово-ветеринарної експертизи на розв'язання судово-ветеринарній експертній комісії.

Висновки

Запропоновано авторську п'ятиетапну методику проведення судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів проведення ВД: 1) ознайомчо-підготовчий, 2) організаційно-інформаційний, 3) дослідницько-аналітичний, 4) узагальнювально-оцінний, 5) завершальний. Зазначені етапи відображають послідовність дій судово-ветеринарної експертної комісії під час проведення експертизи, висвітлюють усі основні питання, які обов'язково потрібно розв'язати для фактичного дослідження обставин ветеринарного інциденту та його механізму, взаємодоповнюють один одного. Кожний попередній етап є підґрунтям для наступного, а висновок комісії судово-ветеринарних експертів про недоліки ВД і негативні наслідки для здоров'я та життя тварин(-и) збагачується інформацією й набуває більшої обґрунтованості.

Доведено, що використання запропонованої методики проведення судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД сприяє ефективному з'ясуванню дефектів елементів ВД (організації та документообігу, діагностування, лікувально-тактичних, профілактичних, реабілітаційних, реанімаційних, деонтологічних заходів), та етапу надання ВД, на якому це сталося (догоспітальному, госпітальному або післягоспітальному), характеру визначених дефектів (недостатня, несвоєчасна, неправильна ВД або її ненадання) із обов'язковим урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників, що їх зумовили.

Судово-ветеринарна експертиза має констатувати результат визначеного дефекту й надати висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між дефектом ВД і негативним для тварин(-и) наслідком, а також про основну причину негативного наслідку, а саме: несприятливий збіг обставин, випадковостей, які не залежать від дій працівника(-ів) ветмедицини, оскільки їх неможливо прогнозувати та превенціювати (нещасний випадок); професійна помилка у ветпрактиці (неналежне виконання або невиконання працівником(-ами) ветмедицини своїх професійних обов'язків унаслідок об'єктивної або суб'єктивної помилки, не пов'язаної з недбалістю і несумлінністю до цих обов'язків ставленням: недостатність, несвоєчасність, неправильність надання ВД); випадковий збіг несприятливих обставин; невиліковність хвороби або тяжкість ушкодження; непрофесійні й некваліфіковані дії з порушенням процедури надання ВД; дефекти через ненадання ВД або незаконне її надання.

Судово-ветеринарна експертна комісія має оцінити правильність формулювання клінічного діагнозу, тобто своєчасність, обсяг, обґрунтованість схеми проведення діагностичних і лікувально-тактичних ветеринарних заходів, правильність виконання оперативних утручань або ветеринарних маніпуляцій та відповідність надання ВД вимогам чинних нормативних документів (за наявності).

Аргументовано, що визначення дефектів ВД і негативних наслідків для здоров'я та життя тварин(-и) за запропонованою у цій праці методикою дасть змогу правоохоронним органам і суду з'ясувати ветеринарний механізм розвитку несприятливого для здоров'я та життя тварин(-и) наслідку.

Застосування запропонованої методики судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ВД позитивно вплине на ефективність проведення й результативність експертизи в разі виявлення недоліків ВД і негативних наслідків для здоров'я та життя тварин(-и), оскільки уніфікує підходи до експертного дослідження, мінімізує суб'єктивність експертної оцінки професійних дій працівників ветмедицини, стає науковим підґрунтям для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта(-ів) у категоричній формі як засобу доказування в судочинстві; розширює пізнавальні можливості органів досудового розслідування та суду; створює фундамент для вдосконалення кримінального й адміністративного законодавства України в частині юридичної відповідальності працівників ветмедицини за професійні правопорушення.

Forensic Veterinary Medicine Methods for Determining Defects in Veterinary Care

Ivan Yatsenko

This research paper purpose is to develop forensic veterinary medicine to determine defects in veterinary care. General and special scientific methods were used to achieve the goal. The author's methods of forensic veterinary medicine of defects in veterinary care carried out in five stages: familiarization and training one, managerial and informational ones, research and analytical ones, generalization and evaluation ones and final one. It has been proven that the forensic veterinary examination should determine the defect existence and provide conclusion on availability or lack of a cause-effect relation between the lack of veterinary care and a negative consequence for the animal and the main cause of such a consequence. Attention is focused on the fact that the forensic veterinary commission should assess timeliness, volume and validity of

performed diagnostic and medical and tactical veterinary measures, correctness of surgical interventions or veterinary manipulations and their compliance with current regulatory documents. It is substantiated that the proposed author's methods unify approaches to forensic research, minimizes subjectivity of forensic assessment of actions of veterinarians; expands the cognitive capabilities of pre-trial investigation bodies and the court; contributes to improvement of criminal and administrative legislation of Ukraine in terms of legal responsibility of veterinary workers for professional offenses. The key issues arising due to improper performance of professional duties by veterinarians are highlighted and ways to their solving are proposed.

Keywords: forensic veterinary medicine; forensic veterinary examination; examinee animals; defects and shortcomings of veterinary care; negative consequences for health and life of animal; methods and stages of forensic veterinary research.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізованні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

Alexander-Leeder, C. A., Guess, S. C., Waiting, D. K., Davidow, E. B. (2022). Medical errors: Experiences, attitudes and

- perspectives of incoming and outgoing final-year veterinary students in the USA. *The Veterinary Record*. Vol. 191. Is. 3. Art. 1735. DOI: 10.1002/vetr.1735.
- Cooper, J. E., Cooper, M. (2021). Veterinary involvement in forensic medicine. *The Veterinary Record*. Vol. 189. Is. 6. DOI: 10.1002/vetr.1004.
- Cummings, Ch. O., Krucik, D. D. R., Carroll, J. P., Eisenbarth, J. M. (2022). Improving within-team communication to reduce the risk of medical errors. *Journal of the American Veterinary Medical Association*. Vol. 260. Is. 6. DOI: 10.2460/javma.21.09.0407.
- Daly, M. L. (2022). The case for quality improvement in veterinary medicine. *Journal of Veterinary Emergency and Critical Care (San Antonio, Tex.)*. Vol. 33. Is. 1. DOI: 10.1111/vec.13264.
- Gartrell, B., White, B. (2021). Surviving clinical errors in practice. *New Zealand Veterinary Journal*. 2021. Vol. 69. Is. 1. DOI: 10.1080/00480169.2021.1840740.
- Grenon, V., Szymonifka, J., Adler-Milstein, J., Ross, J., Sarkar, U. (2023). Factors Associated with Diagnostic Error: An Analysis of Closed Medical Malpractice Claims. *Journal of Patient Safety*. Vol. 19. Is. 3. DOI: 10.1097/PTS.0000000000001105.
- Hayes, G. M., Bersenas, A. M., Mathews, K., Lane, W. G., LaLonde-Paul, D. F., Steele, A., Avellaneda, A. (2020). A multicenter observational study investigating care errors, staffing levels, and workload in small animal intensive care units. *Journal of Veterinary Emergency and Critical Care (San Antonio, Tex.)*. Vol. 30. Is. 5. DOI: 10.1111/vec.12991.
- Hofmeister, E. H., Love, L. (2023). Patient safety culture is needed in veterinary medicine. *Journal of the American Veterinary Medical Association*. Vol. 1. DOI: 10.2460/javma.23.07.0370.
- Khyzhniak, V. V., Olkhovskiy, V. O., Morgun, A. O., Kutsenko, K. V., Morgun, O. O. (2018). Forensic and medical support of «medical cases». *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Vol. 18. DOI: 10.32353/khrife.2018.65.
- Low, R., Wu, A. W. (2022). Veterinary healthcare needs to talk more about error: For the wellbeing of our patients and medical teams. *Journal of Veterinary Internal Medicine*. Vol. 36. Is. 6. DOI: 10.1111/jvim.16554.
- Miyagami, T., Watari, T., Harada, T., Naito, T. (2023). Medical Malpractice and Diagnostic Errors in Japanese Emergency Departments. *The Western Journal of Emergency Medicine*. Vol. 24. Is. 2. DOI: 10.5811/westjem.2022.11.55738.
- Mostovenko, O. (2018). Poniattia, oznaky ta klasyfikatsiia likarskykh pomylok [Concepts, signs and classification of medical errors]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 10. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/8.pdf> [in Ukrainian].
- Munro, R. (2022). Viewpoint: Integrity and Limitations of Forensic Veterinary Evidence. *Journal of Comparative Pathology*. Vol. 199. DOI: 10.1016/j.jcpa.2022.10.003.
- Ostrovsky, D., Novack, V., Smulowitz, P. B., Burke, R. C., Landon, B. E., Isbell, L. M. (2022). Perspectives of Emergency Clinicians About Medical Errors Resulting in Patient Harm or Malpractice Litigation. *JAMA Network Open*. Vol. 5. Is. 11. Art. 2241461. DOI: 10.1001/jamanetworkopen.2022.41461.
- Oxtoby, C. (2019). Getting it right on mistakes. *The Veterinary Record*. Vol. 185. Is. 14. Art. 453. DOI: 10.1136/vr.l5967.
- Seniuta, I. Ya. (2017). Defekty nadання медичної допомоги: поніattia і види [Defects in provision of medical care: concepts and types]. *Медичне право*. № 1 (19). URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/pdf/Journal_19.pdf [in Ukrainian].
- Serdiuk, A. M., Skaletskyi, Yu. M., Rihan, M. M. (2020). Kontsepsiia formuvannia stratehii zapobihannia defektam nadання медичної допомоги u vitchyzniani systemi okhorony zdorovia [Concept of forming a strategy to prevent defects in the provision of medical care in the domestic health care system]. *Environment & Health*. № 1. DOI: 10.32402/dovkil2020.01.004 [in Ukrainian].
- Serdiukov, Ya. K., Shkundia, D. Yu. (2021). Do pytannia pro ziasuvannia davnosti nastannia smerti u sviiskyykh kotiv [In the issue of finding out the age of death in

- domestic cats]. *Veterynariia, tekhnolohii tvarynyntstva ta pryrodokorystuvannia*. № 8. DOI: 10.31890/vtpp.2021.08.09 [in Ukrainian].
- Shepitko, M. V. (2017). Dotrymannia pryntsypu nezalezhnosti sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini [Compliance with principle of independence of forensic expert activity in Ukraine]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky* : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 100-rich. vid dnia narodzh. d-ra yuryd. nauk, prof., zasl. diiacha nauky i tekhniky Ukrainy M. V. Salteveskoho (Kharkiv, 07–08.11.2017). Kharkiv [in Ukrainian].
- Skrypka, M., Panikar, I., Boyko, Yu., Dmytrenko, N., Kurales, O. (2023). Pathogenesis and pathomorphology of distraction trauma in the framework of pre-trial investigations of cruelty to animals. *Scientific Horizons*. Vol. 26. No. 4. DOI: 10.48077/scihor4.2023.54.
- Synoverska, T. I. (2019). Mizhnarodnyi dosvid rozsliduvannia zhorstokoho povodzhennia z tvarynamy ta napriamy yoho zaprovadzhennia u vitchyznianu praktyku [International experience of investigating cruelty to animals and directions for its introduction into domestic practice]. *Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnogo prava*. Vyp. 1. T. 1. DOI: 10.32844/2618-1258.2019.1-1.38 [in Ukrainian].
- Turner, M. (2022). Improving veterinary patient safety through systems analysis of clinical incidents. *The Veterinary Record*. Vol. 191. Is. 12. DOI: 10.1002/vetr.2559.
- Ünal, A., Intepeler, Ş. S. (2022). Scientific View of the Global Literature on Medical Error Reporting and Reporting Systems From 1977 to 2021: A Bibliometric Analysis. *Journal of Patient Safety*. Vol. 18. Is. 7. DOI: 10.1097/PTS.0000000000001025.
- Wallis, J., Fletcher, D., Bentley, A., Ludders, J. (2019). Medical Errors Cause Harm in Veterinary Hospitals. *Frontiers in Veterinary Science*. Vol. 6. Art. 12. DOI: 10.3389/fvets.2019.00012.
- Whipple, K. M., Leissinger, M. K., Beatty, S. S. (2020). Frequency and classification of errors in laboratory medicine at a veterinary teaching hospital in the United States. *Veterinary Clinical Pathology*. Vol. 49. Is. 2. DOI: 10.1111/vcp.12851.
- Yatsenko, I. (2023). Internal Expert Conviction: Forensic Veterinary Aspect. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 3 (32). DOI: 10.32353/khrife.3.2023.05.
- Yatsenko, I. (2023). Legal Status and Epistemological Characteristics of Forensic Veterinary Science Objects. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 2 (31). DOI: 10.32353/khrife.2.2023.05.
- Yatsenko, I. (2023). Theoretical justification and praxeological significance of the stages of expert research of a living animal. *Law. Human. Environment*. Vol. 14. No. 1. DOI: 10.31548/law/1.2023.107.
- Yatsenko, I. V. (2021). *Metodyka sudovo-veterynarnoho doslidzhennia tvaryn z metoiu vstanovlennia yikh kalitstva* [Methods of forensic veterinary research on animals with the aim of establishing their mutilation]. Kharkiv [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V. (2022). Predmet sudovo-veterynarnoi ekspertyzy ta yoho znachennia v teorii i praktytsi sudovoi ekspertyzy [Topic of forensic veterinary examination and its importance in the theory and practice of forensic examination]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Pravo*. Vyp. 73. Ch. 2. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.73.55 [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V. (2023). Kontseptualni zasady profesiinoi pidhotovky sudovo-veterynarnykh ekspertiv u derzhavnykh spetsializovanykh ekspertnykh ustanovakh Ukrainy [Conceptual principles of professional training of forensic veterinary experts in state specialized expert institutions of Ukraine]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. Vyp. 68. DOI: 10.33994/kndise.2023.68.71 [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V. (2023). Teoretyko-prakseologichne obgruntuvannia form i napriamiv realizatsii ekspertnoi initsiatyvy pid chas provedennia sudovo-veterynarnoi ekspertyzy [Theoretical and praxeological substantiation of forms and directions of implementation of the expert initiative during forensic veterinary examination].

Analitichno-porivnialne pravoznavstvo. № 4.
DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.81 [in
Ukrainian].

Yatsenko, I. V. (2023). Vplyv novitnikh naukovykh zdobutkiv Kharkivskoi naukovoï shkoly sudovo-veterynarnykh ekspertiv na efektyvnist pryznachennia ta provedennia sudovo-veterynarnoi ekspertyzy [Influence of the latest scientific achievements of the Kharkiv Scientific School of Forensic Veterinary Experts on the effectiveness of the appointment and conduct of forensic veterinary medicine]. *Progressive research in the modern world*. Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference (March 2–4, 2023). Boston, USA. URL: [https://sci-conf.com.ua/wp-](https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/PROGRESSIVE-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf)

[content/uploads/2023/03/PROGRESSIVE-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf](https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/PROGRESSIVE-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf) [in Ukrainian].

Yatsenko, I. V., Kazantsev, R. H. (2022). *Metodyka sudovo-veterynarnoi ekspertyzy trupiv tvaryn* [Methods of forensic veterinary examination of animal corpses]. Kharkiv [in Ukrainian].

Yatsenko, I. V., Parylovskyi, O. I. (2022). *Pravyla sudovo-veterynarnoho vyznachennia stupenia tiazhkosti shkody, zapodiianoï zdoroviu tvaryny (metodychni rekomendatsii)* [Rules for forensic veterinary determination of degree of severity of damage caused to the health of an animal (methodological recommendations)]. Kharkiv [in Ukrainian].

Яценко, І. (2023). Методика проведення судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ветеринарної допомоги. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (33). С. 57–86. DOI: 10.32353/khrife.4.2023.05.